

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ ТА СУДОВОЇ СИСТЕМИ

Зубачова І.С.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Досліджено питання визначення поняття влади та державної влади. Розглянуто питання щодо визначення терміну судової влади. Вивчено питання щодо сутності поняття судової системи.

Ключові слова: влада, державна влада, політична влада, судова влада, судова система.

Постановка проблеми. Беззаперечним фактом є те, що серед невід'ємних ознак будь-якої правової держави є наявність поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. Визначення ж змісту самого поняття судової влади та судової системи дозволить окреслити значення судової влади, а саме реалізацію функцій судовою владою, що є необхідним чинником функціонування двох інших гілок влади – законодавчої та виконавчої у контексті правових механізмів стримувань і противаг у системі державної влади.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід відзначити, що дослідженням питання визначення і функціонування судової влади та судової системи займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені як: Є.Б. Абросімова, Журавський, Я.П. Зейкан, І.Є. Козлова, Є.В. Колесніков, Н.М. Коркунов, Р.О. Куйбіда, Р.З. Лівшиц, Б.В. Малишев, В.Т. Маляренко, І.Є. Марочкін, С.М. Тимченко, Н.С. Юзікова, О.І. Ющик.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. З метою ефективного функціонування судової влади та судової системи та дієвого захисту прав та свобод людини і громадянина необхідно у теоретичному аспекті здійснити аналіз розмежування понять «влада», «державна влада», «судова влада» та «судова система».

Мета статті. Сформулювати поняття судової влади та окреслити визначення судової системи.

Виклад основного матеріалу. На думку І.Я. Фойницького судова влада у вузькому розумінні, за виділенням моменту судового верховенства, створює систему органів, що підкорюються закону, покликані до застосування закону у порядку судового провадження. Судове верховенство на думку І.Я. Фойницького включає чотири компоненти: 1) право видання і зміни законів, що визначає судовий «організм» і порядок його діяльності під час розгляду окремих справ; 2) обрання чи затвердження суддів; 3) право верховного нагляду за діяльністю судових установ; 4) право помилування [1, с. 156-157].

Лазарева В.А. вказує, що судова влада може бути визначена як виключне владне повноваження, що належить судам РФ покликане вирішувати конфлікти правового характеру, що виникають у суспільстві, шляхом здійснення в особливій процесуальній формі правосуддя і прийняття обов'язкових для виконання рішень [2, с. 27].

Слід також звернути увагу на визначення судової влади, що були надані вітчизняними науковцями та правниками. Так, Ю.М. Грошевий та І.Є. Марочкін визначають судову владу як специфічну гілку державної влади, яка здійснюється уповноваженими на те державними органами – судами і, призначенням якої є розв'язання правових конфліктів та здійснення судового контролю [3, с. 6].

Заслугове на увагу точка зору О. Безнасюка і Х. Рустамова, які зазначають, що судова влада є не лише правосуддям, оскільки ця категорія включає в себе всю судову систему, апарат суддів, суддівський корпус та будівлі, в яких розташовуються суди та ін. Вони зазначають, що на стан та якість судової влади впливає не стільки правосуддя, скільки зазначені фактори, які на перший погляд, є досить незначними. [4, с. 30-31].

На нашу точку зору, теоретично судову владу як різновид влади не можна порівнювати із судовою системою та судами, оскільки судова система являє собою сукупність спеціальних державних органів – судів, основним завданням яких є задоволення потреби у розгляді та вирішенні правових суперечок, а також кожен з яких є внутрішньою одиницею даної сукупності, що у взаємодії один з одним утворюють систему як ціле із наявною відповідною структурою та здатністю до саморозвитку.

Судова влада за своєю сутністю виходить за межі її носіїв – судів, але в той же час, якщо говорити не про теорію, а про практику, то слід відмітити, що судова система, суд та судова влада не можуть існувати окремо.

На думку, такого науковця як Бринцев В.Д., судова влада – це законна діяльність всіх ланок судової системи щодо забезпечення та реалізації конституційного, кримінального, господарського, цивільного та адміністративного правосуддя [5, с. 25-26].

Городовенко В. характеризує судову владу як незалежну гілку державної влади, яка являє собою сукупність державних органів, наділених повноваженнями щодо здійснення правосуддя у формі цивільного, адміністративного, господарського, кримінального та конституційного судочинства [6, с. 121].

Юзікова Н.С. розглядає судову владу як різновид державної влади, яка є системою державних органів, що покликані здійснювати правосуддя в Україні [7, с. 29].

Маляренко В.Т. дає наступне визначення терміна судової влади: на його думку, судовою владою є діяльність всієї судової системи, що здійснюється завдяки засобам, що притаманні лише їй та закріплені на законодавчому рівні, що забезпечують вплив на процеси, що відбуваються в суспільстві та на поведінку людини [8, с. 6-7].

На нашу думку, визначати сутність поняття судової влади необхідно виходячи з аналізу самого поняття «влади».

Класичне розуміння сутності поняття «влади» пов'язують з визначенням М. Вебера, котрий вказав, що влада являє собою будь-яку можливість впроваджувати усередині даних суспільних відносин особисту волю, навіть всупереч опору, поза залежністю від того, на чому така можливість засновується [9].

Поняття «влада» в побуті і в науковій літературі розуміють по-різному. Філософи говорять про владу над об'єктивними законами суспільства, соціологи – про владу соціально, економісти – про владу господарську, юристи – про державну владу, політологи – про політичну владу, природознавці – про владу над природою, психологи – про владу людини над собою, батьки – про сімейну владу, богослови – про владу Бога тощо [10].

На думку російського політолога Ф. Бурлацького, для визначення природи влади необхідно виходити з кількох моментів: 1) класового підходу, 2) конкретно-соціологічного підходу, що враховує плюралістичний характер влади в суспільстві, 3) конструювання не тільки загального поняття влади, а й з'ясування специфічних особливостей певних її видів: економічної, політичної, державної і т. п., 4) диференціації суспільної й особистої влади, котрі переплітаються між собою, але можуть бути і не пов'язані одна з одною (наприклад, сімейна влада не є політичною); 5) урахування різних особливостей влади в різних соціально-політичних структурах, формаціях, цивілізаціях; 6) виокремлення вольових та правових засад, котрі тісно зв'язані між собою, але не завжди є тотожними [11, с. 26].

У етимологічному сенсі влада розглядається як 1) право керування державою, політичне верховенство, владарювання, усевладність; 2) керівні державні органи, уряд, адміністрації, керівництво, особи, які мають владні повноваження; 3) право і можливість розпоряджатися, керувати кимось чи чимось [12, с. 356]. Крім того, у літературі відмічено, що сутність цього явища полягає у тому, що воно своїм виникненням переує і державі і, відповідно, політичному життю суспільства. Воно являє собою функцію залежності однієї особи від іншої [13, с. 96].

З точки зору юриспруденції влада розглядається як багатогранне суспільно-політичне і правове поняття. Вона може включати в себе: 1) відношення між людьми, коли одні командують, а інші – підкорюються; 2) здатність досягати визначеної мети; 3) здатність соціально-політичної системи забезпечувати виконання прийнятих нею рішень; 4) засіб самоорганізації суспільства, заснованого на розподілі функцій управління і виконання; 5) можливість і здатність реалізовувати свою волю [14, с. 489].

Влада в загальному розумінні – це здатність і можливість справляти певний вплив на діяльність та поведінку людей з допомогою відповідних засобів – волі, авторитету, права, насильства.

Отже, влада являє собою вольові відносини, що надають можливість реалізувати власні інтереси у сфері особистої та суспільної діяльності, завдяки монопольному праву приймати обов'язкові рішення та здатність впливу через забезпечення виконання прийнятих зобов'язань, а також використання результатів впливу.

Політична влада, як один з найважливіших виявів влади, характеризується реальною здатністю даного класу, групи, індивіда проводити свою волю, що виражена в політиці. Поняття політичної влади ширше за поняття влади державної. Відомо, що політична діяльність здійснюється не тільки в межах держави, а й у інших складових частинах соціально-політичної системи: у межах партій, професійних спілок, громадських, міжнародних організацій і т. п.

Визначення «державної влади» є більш вузьким та персоніфікованим. Дане визначення характеризується суб'єктом, у ролі якого виступає держава

або (і) народ, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, яких народ наділяє владними повноваженнями. Саме тому, владу сприймають як можливість та здатність народу або (і) органів державної влади здійснювати вплив на суспільні процеси, за допомогою примусу чи переконання.

Державна влада – це вид політичної влади, що має монопольне право видавати закони, обов'язкові для всього населення, що спирається на спеціальний апарат примусу як на один із засобів для виконання її законів та розпоряджень. Державна влада означає як певну організацію, так і практичну діяльність для здійснення цілей і завдань цієї організації [15].

Державній владі притаманні основні риси як соціального явища. Так, П.М. Рабінович зазначає, що це різновид публічної політичної влади, що здійснюється державою і її органами, здатність держави підкорювати своїй волі поведінку людей і діяльність об'єднань, що знаходяться на її території [16, с. 84].

Отже, державна влада – це соціально-вольові правовідносини держави та її органів, що характеризуються суверенністю, верховенством, незалежністю і самостійністю, що виникають у зв'язку з необхідністю управління суспільством та є загальнообов'язковими завдяки державному примусу.

Якщо вести мову про термін «судова система», то у сучасній юридичній літературі зустрічається наступне визначення судової системи. Судова система – це сукупність діючих судів, що функціонують на єдиних конститутційних засадах [17, с. 444].

Судова система являє собою сукупність судових установ, основним призначенням яких є діяльність, що визначає її місце у здійсненні охорони і захисті прав, інтересів особи, суспільства і держави як центральної ланки та однієї з фундаментальних гілок державної влади, оскільки завданням правосуддя підлеглі більшість напрямів правоохоронної діяльності [18, с. 7].

Тимченко С.М. під судовою системою розуміє сукупність усіх судів, що існують та функціонують у державі та наділені владними повноваженнями здійснювати судову владу [19, с. 22, 50].

Сібільова Н.В. вказує, що суди утворюють судову систему, для якої, як і для кожної системи, характерні певні зв'язки і відносини між окремими її елементами (судами), а також якій притаманні такі властивості, як ієрархічність, багаторівневість, структурність. Судова система уособлює організаційний аспект судової влади та віддзеркалює особливості організації судової влади держави, відповідає рівню соціально-економічного розвитку, пануючим у суспільстві поглядам на місце суду в системі механізмів державної влади, накопиченому досвіду та певним традиціям [20, с. 66].

Цікаву точку зору щодо визначення судової системи висловлює І. Шихата. На його думку, у широкому значенні судова система від імені держави надає суспільству послуги з розгляду й вирішення виникаючих правових суперечок. Кінцевим користувачем послуг, наданих судовою системою, повинен бути не суддя, а все суспільство, а метою будь-якої проведеної судової реформи є надання можливості судовій системі ефективно й справедливо обслуговувати фізичних та юридичних осіб [21, с. 76].

Висновки і пропозиції. Отже, зміст поняття «судова влада» характеризується принаймні двома елементами, такими як реалізація влади лише

спеціально створеними державними установами – судами та наявністю своїх, притаманних лише цим органам можливостей та засобів впливу.

Проаналізувавши визначення науковців щодо судової системи можна зробити висновок, що судова система – це сукупність, пов'язаних на основі демократичних принципів, з урахуванням національно-державного, адміністративно-територіального устрою спеціальних органів, а саме:

діючих судів (установ) що функціонують на конституційних засадах, є носіями державної влади, призначенням яких є діяльність, що віддзеркалює особливості організації судової влади держави, відповідає пануючим у суспільстві поглядам на місце суду в державному механізмі, національному досвіду, визначає її місце у здійсненні охорони і захисті прав, інтересів особи, суспільства і держави як центральної ланки.

Список літератури:

1. Фойницький І.Я. Курс уголовного судопроизводства. [Текст] / И. Я. Фойницький. – СПб. : Альфа, 1996. Т. 1 : . – [Б. м.] : [б.в.], 1996. – 552 с.
2. Судебная защита в уголовном процессе РФ: проблемы теории и практики. Автореф. дис. .. д-ра юрид. наук / Лазарева В.А. – М., 2000. – 41 с.
3. Грошевий Ю.М., Марочкін І.Є. Органи судової влади в Україні. К., 1997. – 20 с.
4. Судебная власть. Учебник для вузов / Безнасюк А.С., Рустамов Х.У. – М.: Закон и право, ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 455 с.
5. Брындев В.Д. Судебная власть. Правосудие. Пути реформирования в Украине.-Харьков: Ксилон, 1998. – 182 с.
6. Городовенко В. Про становлення незалежної судової влади // Право України – 2002.– № 9 – С. 120-124.
7. Юзікова Н.С. Судові та правоохоронні органи України. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів/ Дніпропетровський національний університет. – 4 вид. Перероб. 1 доп. – К.: Істина, 2006. – 320 с.
8. Коментар до Закону «Про судоустрій України» (Закон України від 7 лютого 2002 року № 3018 -III) [за заг. ред. к.ю.н, доц. В.Т. Малюженка]. – Юрінком Інтер, 2003. – 462 с.
9. Андрущенко В.П. Філософія політики: Підручник. – К.: Знання України, 2003. – 400 с. [Електронний ресурс] / Андрущенко В.П. / Режим доступу: <http://www.npu.edu.ua/le-book/>.
10. Брегеда А.Ю. Основи політології: Навч. посібник. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 312 [Електронний ресурс] / Брегеда А.Ю. / Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/view/125/1/1/17/>
11. Политические системы современности. Очерки / Бурлацкий Ф.М., Егоров С.А., Каленский В.Г., Мамут Л.С., и др.; Отв. ред.: Бурлацкий Ф.М., Чиркин В.Е. – М.: Наука, 1978. – 253 с.
12. Новый тлумачний словник української мови. У 3 томах. / Укл. Яременко В.В., Сліпущко О.М. – К.: Аконті, 2003. – Т. 1. – 926 с.
13. Солонухин Т.А. Власть как предмет юридико-политической науки // Гос-во и право. – 2009. – № 12.– С. 96-100.
14. Юридична енциклопедія [Текст] : в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) [та ін.]. – К. : «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана. / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана ; – К. 1998. – 670 с.
15. Брегеда А.Ю. Основи політології: Навч. посібник. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 312 [Електронний ресурс] / Брегеда А.Ю. / Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/view/125/1/1/17/>
16. Рабінович П.М. Державна влада // Юрид. енциклопедія. – Т. 2. – К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1999. – С. 744.
17. Конституційне право для студентів вищих навчальних закладів [за ред. академіка АПРн України, д.ю.н., професора Ю.М. Тодики, д.ю. і п.н., професора В.С. Журавського]. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. – 544 с.
18. Тюрін О.В. Сучасні системи судових і правоохоронних органів (порівняльно-правова характеристика): Навчальний посібник. – К.: КНТ, Видавничий дім «Скіф», 2008. – 96 с.
19. Тимченко С.М. Судові та правоохоронні органи України: навч. посіб. / С.М. Тимченко. К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 304 с.
20. Організація судової влади в Україні: Навчальний посібник / І.Є. Марочкін, Н.В. Сібільова, В.П. Тихий та ін. / За ред. І.Є. Марочкіна, Н.В. Сібільової. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2007. – 328 с.
21. Шихата И. Правовая реформа. Теория и практика: учеб. Пособие / пер. с. англ. под ред. Н.Г. Дорониной / И.М. Шихата. – М.: – Белые альвы, 1998. – 203 с.

Зубачева І.С.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЙ СУДЕБНОЙ ВЛАСТИ И СУДЕБНОЙ СИСТЕМЫ

Аннотация

Исследованы вопросы определения понятия власти и государственной власти. Рассмотрены вопросы определения срока судебной власти. Изучен вопрос о сущности понятия судебной системы.

Ключевые слова: власть, государственная власть, политическая власть, судебная власть, судебная система.

Zubachova I.S.

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

THEORETICAL ASPECT OF DETERMINATION OF CONCEPTS OF DEPARTMENT JUDICIAL AND JUDICIAL SYSTEM

Summary

The question of determination of concept of power and state power were investigated. A question is considered in relation to determination of term of department judicial. A question is studied in relation to essence of concept of the judicial system.

Keywords: power, state power, political power, department judicial, judicial system.

УДК 340.12

ФЕДЕРАТИВНА ДЕРЖАВА: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Лебедева О.В.

Інститут держави і права імені В.М. Корецького
Національної академії наук України

Стаття присвячена теоретичним та практичним аспектам федеративної держави. Підкреслено, що утворення федерацій проходить по-різному. Деякі з них були утворені на основі союзу, об'єднання незалежних держав, об'єднання чи вступу союз державних утворень або політичних одиниць, які фактично мали деякі ознаки держави; зазначено також, що більшість федерацій утворюються зверху актами державної влади тощо.

Ключові слова: федерація, держава, федералізм, союз, федеративна трансформація.

Постановка проблеми. В сучасному світі терміни «федерація» і «федералізм» доволі поширені не тільки в науці, а й в таких сферах суспільних відносин, як літературі, публіцистиці, спорті, культурі, професійній діяльності, функціонуванні різних інститутів громадянського суспільства та громадських об'єднань тощо. У широкому значенні під федерацією розуміють будь-яку систему, структуру, що складається з неоднакових частин.

Означені терміни не є тотожними, а співвідносяться як форма і зміст. Федерація – це форма державного устрою, при якій складовими частинами держави є відносно самостійні державні утворення – суб'єкти федерації; федералізм – це прояв встановлених федеративних відносин [7]. Федералізм розглядають як міжгалузеве поняття, що містить не тільки юридичні, а й політичні, соціологічні, психологічні, історичні, економічні та інші аспекти. Таким чином, федерація як форма, організаційна сторона держави відображає статичку в державних відносинах, а федералізм – динаміку внутрішньодержавних відносин у федеративній державі. Отже, головне в характеристиці федералізму – не з'ясування територіальної складової держави, а саме федеративні відносини, тобто взаємозв'язок різних суб'єктів цих відносин. Не дивлячись на те, що «федерація» і «федералізм» не є тотожними поняттями, однак вони знаходяться в нерозривній єдності: федерація неможлива без федеративних відносин, а федеративні відносини можливі тільки у федеративній державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Означеною проблемою займалися такі видатні вчені, як: С. Алексєєв, М. Баранов, І. Бусигіна, А. Головістківа, Ю. Дмитрієв, О. Зайчук, І. Ільїн, П. Кінг, Н. Коркунов, М. Моронюк, В. Нерсєсянц, Н. Оніщенко, П. Рабінович, Р. Туровський, В. Червонюк,

В. Чиркін та інші. Таким чином, ґрунтуючись на думках видатних вчених, спробуємо проаналізувати федеративну державу в теоретичному та практичному аспектах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Федерація – це держава, яка характеризується об'єднанням частково самоврядних державних утворень або регіонів, підлеглих центральному (федеральному) уряду. У федерації статус її самоврядних суб'єктів, а також поділ влади між ними і центральним урядом закріплені в конституції і не можуть бути змінені в односторонньому порядку суб'єктами федерації або органами федеральної влади. Таким чином, центральним питанням для федерації є розподіл влади.

Основною відмінністю між політичними формами, що втілюють принцип федералізму, постає ступінь їх централізації (або нецентралізації). На відміну від союзу, в федерації утворюється федеральний центр, який може напряму звернутися до громадян, отримуючи від них дозвіл на ті чи інші дії і навіть на скасування тих чи інших рішень територій.

За ступенем централізації федеральні політичні системи можна розташувати наступним чином: союз – конфедерація – унітарна децентралізована (регіоналізована) держава – федерація – унітарна держава.

Зауважимо, що принцип, ідеї і дух федералізму можуть використовуватися не тільки на національному, а й на наднаціональному рівні. Наприклад, Європейський Союз не є і не може бути унітарним утворенням, але, в свою чергу, дотримується федеративного гасла «єдність в різноманітті», визнаючи цілісність і автономію своїх складових частин – держав-членів і регіонів. Взаємна повага сторін, пошуки компромісу, плюралізм, добровільність прийнятих зобов'язань завжди були частиною загаль-